

Roy Medvedev, Stefan Lindgren (övers)

Ur rysk press

Ryssland

Fenomenet Putin

Händelseutvecklingen i Ryssland efter 10 augusti i fjol är inte mindre viktig för vårt land än den som ägde rum efter 19 augusti 1991. Den gången rasade allt omkring oss: Sovjetunionen, SUKP, Sovjetarmén, säkerhetssystemen, handelsflottan, den centraliserade ekonomin, finansväsendet, de moraliska och politiska värderingar som befolkningen var van vid, för att inte tala om varupriserna.

Nu ser vi en rörelse i motsatt riktning: ekonomin börjar repa sig och Rysslands enhet stärks, man håller på att skapa kärnan till en stridsduglig armé och ett säkerhetssystem, de verkställande myndigheterna effektiviseras så att de inte bara ska kunna reagera adekvat på operativa utmaningar utan också börja utarbeta strategiska planer, dvs arbeta långsiktigt. Samtidigt görs det försök att få landet att anta ett nytt system av moraliska och politiska värderingar, grundat på respekt för människan och staten, liksom ett nytt system av politiska partier. Av en rad olika anledningar var det en person som hamnade i centrum för händelserna 1991– Boris Jeltsin. Idag är det en annan person som står i centrum för förändringarna – Vladimir Putin.

Så sent som för ett år sedan var det få människor i Ryssland eller utomlands som hade hört talas om Vladimir Putin. Han är överste i reserven och har tidigare varit medarbetare i underrättelsetjänsten, ämbetsman i S:t Petersburg och därefter i presidentadministrationen. Efter att ha beklätt medelhöga poster utsågs han i juli 1998 till chef för den ryska federationens säkerhetstjänst. Eftersom Jeltsin så ofta skiftat chefspersoner i de olika säkerhetsorganen var det få som lade märke till denna utnämning. Detsamma kan sägas om Putins utnämning till sekreterare i säkerhetsrådet i mars 1999. Inte ens utnämningen av Putin till premiärminister 10 augusti 1999 väckte särskilt stor uppmärksamhet vare sig i Ryssland eller utomlands. Jeltsins ord om att han i Putin såg sin arvtagare på presidentposten och att just Putin skulle bli den bästa presidenten för Ryssland i början av det nya årtusendet utlöste allmän irritation bland politikerna. "Ett fullständigt absurt maktspel", kommenterade Moskvas borgmästare Jurij Luzjkov utspelet. "En akt av vansinne", instämde Boris Nemtsov. "Rena dårhuset", tyckte Gennadij Ziuganov.

Redan i september-oktober 1999 drog Putin till sig allmän

uppmärksamhet genom sitt beslutsamma, snabba och effektiva agerande i norra Kaukasus, vilket påverkade de politiska kraftförhållandena i landet och i synnerhet resultatet av dumavalet. Putins motståndare oroades, men hoppades på ofrånkomliga misstag och stora förluster i Tjetjenien. Som tidningen *Segodnja* (I dag) skrev 13 november:

”Under vinterfälttåget kan Putins popularitet dränkas i blod, för han har inget annat än krig att erbjuda. Och kommer Kreml att låta honom ta hand om ekonomin? Där finns det andra som vill hålla i rodet.”

Dessa förutsägelser slog inte in. Sedan Putin 31 december tillträdde posten som Ryska federationens tillförordnade president, har han inte bara koncentrerat en enorm politisk, militär och ekonomisk makt i sina händer utan han har också kunnat använda den snabbt och förståndigt. När tidskriften *Profil* i februari i år genomförde sin årliga tävling ”Årets politiker”, som bygger på en rundfråga bland Rysslands 206 ledande journalister, var Putin den som fick högsta betyget i alla kategorier (”Fick folkets erkännande”, ”Har haft störst inverkan på situationen”, ”Har rönt störst intresse hos allmänheten”, ”Åtnjuter de inhemska företagens stöd” osv). Tävlingsjuryn noterade att Putin under sina fyra månader som premiärminister och under den första månaden som tillförordnad president hade agerat mycket kunnigt och effektivt. Till och med en del av Putins motståndare bland kommunisterna och nationalpatrioterna tvingades notera att Putin undgått att göra några större misstag, fast de alltjämt hävdar att han befäster en ”jeltsinism utan Jeltsin”. Emellertid har Putin, utan att förneka rollen som arvtagare till Jeltsinepoken, börjat agera i en annan, om än inte direkt motsatt riktning. På något sätt lyckas han skickligt föräna en försiktighet och betänksamhet i ord och handling med snabbhet, beslutsamhet, djärvhet och rentav hårdhet. Till följd av detta, och till både ryska och västliga iakttagares påtagliga förvåning, har Putin på kort tid vunnit inte bara folkmajoritetens respekt utan också sympati.

Att en politiker gör en så snabb karriär som Putin och dess-

utom får folkets stöd är inte bara unikt i rysk 1900-talshistoria utan också i västdemokratiernas historia, om man bortser från de stora revolutionerna 1789 och 1917. I alla länder har de nationella ledarna som regel framträtt till följd av en komplicerad och långvarig politisk kamp, som under totalitära förhållanden kunde anta blodig karaktär. I alla händelser var fall var Jeltsins väg till makten svår och kantad av våldsamma konflikter. Under valrörelsen i januari-mars år 2000 har vi inte sett något liknande. Valet har

genomförts praktiskt taget utan kamp och mycket lugnare än dumavalet. Varken Ziuganov eller Javlinskij kunde erbjuda Putin någon allvarlig konkurrens och hans potentielle huvudmotståndare Jevgenij Primakov beslutade redan i början av valrörelsen att dra tillbaka sin kandidatur eftersom han inte ville slösa bort sin tid och sina krafter.

Det är inte utan anledning man ofta jämför politiken med teater och talar om scener, masker, regissörer, repetitioner, roller och sufflörer. I teaterlivet förekommer det situationer, där huvudrollsinnehavaren plötsligt blir sjuk och inte kan gå ut och möta den fullsatta salongen. För att inte avbryta föreställningen tvingas regissören och hans assistenter att snabbt sminka en okänd inhoppare till huvudrollen. Till regissörens och publikens förvåning spelar inhopparen den svåra rollen till och med bättre än den ordinarie huvudrollsinnehavaren, och det gör honom genast berömd. Storyn är vanligt förekommande i Hollywood-filmer, men på Rysslands politiska scen inträffar den nog för första gången. Därför behövs en mer övertygande

förklaring till Putins framgång än att hänvisa till inspiration, talang, tur, underrättelsemannens yrkesskicklighet eller mästarskap i någon österländsk kampsport, fastän alla dessa faktorer verkligen föreligger.

Putins motståndare har skrivit och talat mycket om att hans popularitet har "blåsts upp" på konstgjord väg och är ett resultat av skickliga PR-agenter och talskrivare, som byggt upp bilden av en stark ledare. Enligt tidningen *Zavtra* är Putin en "politisk myt, som skapats av specialister på PR-kampanjer". Det tjänar inget till att bemöta sådant struntprat i detalj. Putins framgång både som premiärminister och tillförordnad president är inte någon produkt av nya politiska teknologier, utan hans stora popularitet är ett resultat av hans politik, av de politiska beslut han fattat självständigt och för vilka han tagit på sig det fulla ansvaret. Politiska beslut fattas inte av PR-män och den uppriktighet och de känslor Putin uttrycker kan inte vara produkt av någon politisk teknologi. Själv har han ofta sagt sig vara en militär och en ämbetsmän och att han bara underkastade sig Kremls beslut, som han uppfattade som en order, när han tog på sig uppgiften först som premiärminister och sedan tillförordnad president, men redan i höstas och ännu mer efter nyåret har Putin själv varit den som tvingats formulera och ge order. Han drog sig inte för detta ansvar och visade sig vara en synnerligen duglig chef och sedan också politiker. Putin visade sig vara en handlingens man, som uppfyller sina löften och åligganden. Samtidigt har Putins verksamhet inte varit på förhand planerad med vissa bestämda mål. Redan i september-oktober tvingades han hantera plötsligt uppkomna situationer och gjorde det med stor framgång. När allt kommer omkring är ju Putin inte den förste påläggskalven i Jeltsins omgivning som oväntat befordrats. Men de andra tilltänkta efterträdarna till Jeltsin kunde inte räddas med några som helst politiska teknologier.

Många politiska bedömare tvingas konstatera att V Putins politik står i nästan total samklang med opinionens förväntningar på en stark ledare som kan skapa ordning. "Jag känner mig inte som någon Messias, utan som en vanlig ryss som hyser samma känslor som vilken annan rysk medborgare som helst. Det verkar som om folk känner det och stöder mig", sa Putin redan i början av sin karriär som premiärminister. Tidningen *Izvestija* som 29 februari citerade dessa ord fann dem märkliga för att komma från en hög ämbetsman i Kreml, som antas för länge sedan ha glömt de enkla människornas behov och intressen.

I det här fallet kan man erinra sig de berömda marxistiska postulaten om personlighetens roll i historien, som så övertygande utvecklades av Georgij Plechanov för över hundra år sedan. Ett av dessa postulat lyder:

"När det är omöjligt att tillgodose samhällets behov och de nationella intressena utan att det framträder en hjälte, dvs en person som är mera framsynt än andra, viljestarkare och mer handlingskraftig, då framträder vanligtvis en sådan person. Men det sker inte automatiskt. Det är möjligt att den rätta personen inte dyker upp på rätt tid och rätt plats. För det andra kanske den rätte mannen inte klarar av de uppgifter som historien och situationen ställer honom inför. För det tredje kan han missbruka det förtroende och den makt han har anförtratts och börja lösa sina egna istället för nationens problem."

Sådana exempel finns det tyvärr gott om under 1900-talet. Vladimir Putin fick ett stort förtroende och man får hoppas att

han kommer att rättfärdiga det. I vart fall har han redan effektivt kunnat lösa ett av Rysslands svåraste problem – Tjetjenien, även om han tvingades att hugga av denna knut istället för att lösa upp den. Någon annan utväg återstod helt enkelt inte. Allt som Putins motståndare har föreslagit i den frågan skulle bara ha dragit åt den tjetjenska och kaukasiska knuten ännu hårdare och följaktligen även förvärrat Rysslands läge. Enligt statsvetaren Leoni Ionin har Tjetjenien istället blivit den hävstång med vars hjälp Putin har börjat vända situationen för hela Ryssland (*Segodnja* 1 mars).

I många tidningar skriver man om Putins "ensamhet".

"Hundra dagar i ensamhet" var rubriken till en artikel av Marina Volkova i *Nezavisimaja gazeta* 24 november om Putins första ett hundra dagar som premiärminister. Det är möjligt att Putin var relativt ensam i den ofructbara miljön i Kreml, i de "hovkretsar" där han arbetade sedan 1996. Han försökte inte heller att utmärka sig speciellt; det gjorde det lättare för honom att överleva och få arbetsro. Putin hade inte heller tidigare visat sina ambitioner i Anatolij Sobtjaks omgivning, fast han tvingades lösa stora ekonomiska problem i S:t Petersburg och arbeta med storstadens internationella kontakter. På det hela taget är Putin idag inte ensam. Han har stöd inte bara av de flesta patriotiskt lagda ämbetsmännen, utan också av officerskåren och en betydande del av befolkningen, däribland också intelligentian. Putin har blivit ett centrum runt vilket det man förr kallade "samhällets friska del" utkristalliserats. Det var länge sedan det friska i Ryssland hade ett sådant centrum.

I samma tidningar och tidskrifter som i augusti och september skrev om "den f d KGB-mannens kalla och tomma ögon"

och en "människa utan ansikte" kan man idag läsa om hur attraktiv, ja rentav charmig Putin är, om hans kloka ögon, om hans fyndighet och godhet. Många oroas dock fortfarande av frågan om Putins program och ideologi. Ännu i fjol sommar visste vi mycket lite om Putin. Att kalla honom för "ett oskrivet blad", en "svart låda" och tala om hans "ekonomiska oduglighet", beskrivningar som hördes ofta under hösten, var dock orättvist. Att vi vet lite om en viss ämbetsman i staten är inget han kan förebrås. Putin är inte bara utbildad jurist utan också ekonomie doktor, en välutbildad underrättelseman och germanist samt mästare i judo, vilket inte bara är en sport utan också ett system av värderingar och uppföranderegler. Putin skaffade sig stor erfarenhet och kunskap om marknadsfrågor under arbetet med att locka stora utländska investerare till S:t Petersburg. I presidentadministrationen ansvarade han för kontakterna med regionerna och ledde därefter dess kontrollorgan. När han utsågs till premiärminister var han betydligt bättre förberedd än sådana påläggskalvar som Jegor Gajdar och Sergej Kirijenko och han hade betydligt mer mångsidig erfarenhet av marknaden än Viktor Tjernomyrdin hade haft.

I februari och mars publicerade Putin huvuddragen i sitt program, ett antal artiklar och öppna brev till väljarna och dessa dokument framkallade inga invändningar från de flesta sunt tänkande människorna. Man skulle kunna kalla ideologin i Putins dokument för "måttfull liberalism", "liberal konservatism" eller rentav "etatism", dvs tro på en stark stat, eller "upplyst patriotism". Hans ideologi är inte så sträng att den kan ges en entydig bestämning. Han är ingen doktrinär som Javlinskij och ingen radikal som Gajdar och Tjubajs, han drömmer sig inte tillbaka till svunna tider som Ziuganov och är naturligtvis ingen revolutionär eller mörkman, vilka vi inte har haft så få av i vårt politiska liv. Just Putin har visat sig vara en effektiv centrist, fullt i stånd att komma överens med såväl dem som kallar sig "högercentrum" som "vänstercentrum".

Putins framgång och upphöjelse skrämmer många, och en betydande del av pressen går emot honom och försöker på alla sätt ta ned och förminska "fenomenet Putin". Enligt statsvetaren Avtandil Tseladze (*Segodnja* 12 februari) är Putin inte ens någon politiker, utan "en energisk nykomling bland andra rangens ämbetsmän, vars upphöjelse bara blivit möjlig därför att Jeltsin och hans regim uttömt hela sitt förråd av politiska 'stjärnor'". Tseladze anser att framgången för en ny generation av Jeltsins påläggskalvar uteslutande beror på deras "administrativa duglighet, höga arbetskapacitet, målmedvetenhet, frånvaron av alla ideologiska tendenser, pragmatism och hårdhet". Det ligger en del sanning i den värderingen, men den fångar inte det väsentliga.

Man stöter också på grövre och rent illvilliga omdömen om "fenomenet Putin" i pressen. Så skrev t ex chefredaktören för tidskriften *Itogi* (Summering) Sergej Parchomenko redan 23 november i fjol:

"Underverket Putin och hans triumf bygger inte bara på det blod som spillts av oskyldiga människor under bombardemang och beskjutning i Tjetjenien, medan banditerna lugnt kunnat flytta sina läger upp i bergen. De bygger inte bara på att man hånar flyktingarna som svälter i lägren i Ingusjetien, medan terroristerna i hela kompanier och bataljoner begett sig på permission till dyra hotell och restauranger i Baku, Tiflis och Istanbul. I grund och botten är Putins framgång också en kallblodig politik som utnyttjar de mörka skuggor som lever i undanskymda hörn av det samhälleliga medvetandet: nationella fördomar, flockens grymhet, hämndlystnad, blandad med en känsla av att kunna göra vad som helst ostraffat vilket kännetecknar varje mobb. Denna hatets karneval kan bara hejdas av flygplan med arméns likkistor, ty den nya politiska segerherren kommer inte att överleva allvarliga

förluster i de federala trupperna." Det märkliga är att Pachomenko i denna artikel, som är så full av lögn och hat, ändå kallar de tjetjenska rebellerna för banditer.

Några publicister varnar

sina läsare för att fenomenet Putin är något "allvarligt och långvarigt". Många politiker, inflytelserika finansmän och kända journalister förmår inte dölja att de hyser en brinnande önskan att på något vis stoppa den nye

ledaren och att få uppleva slutet för honom och hans "håpnadsväckande popularitet". Idag väntar man sig mycket av Putin, skrev Lilija Sjvetsova vid Carnegieinstitutet (*Novaja gazeta* 10-16 januari), "men ju större förväntningarna är idag desto större kommer besvikelsen över den nye ledaren att bli i morgon. Opinionen är mycket instabil och det är inte uteslutet att folket redan den närmaste tiden istället för en 'Järn-Felix' önskar en fredsälskande och klok ledare som kan bygga broar till bl a Tjetjenien." "Tiden arbetar mot Putin", skrev publicisten Ilja Milsjtejn redan i höstas. "De senaste veckorna har hans popularitet nått sin absoluta topp, väljarkåren applåderar honom varmt, konkurrenterna är förtvivlade och rubeln uppbådar sina sista krafter. Vi vet hur det kommer att gå sedan: kriget kommer att köra fast, folket börjar tvivla, oppositionen samlar sina krafter (...) ekonomin rasar, populariteten slokar och karisman avklingar i allas åsyn. Efter ytterligare en tid klarnar det också för allmänheten att den har gjort ett felaktigt val."

Det har gjorts många sådana dystra förutsägelser, men det är inte särskilt meningsfullt att bemöta dem alla. I valet 26 mars har det ryska folket gett sitt svar på frågan om hur starkt stödet för Putin är. •

Roy Medvedev är rysk historiker.

